

Den empiriske fordring til homiletikken

MARIANNE GAARDEN, EKSTERN LEKTOR OG PH.D.-STUD. VED FOLKEKIRKEN'S INSTITUT FOR PRÆSTEUDDANNELSE

mag@teo.au.dk

Teologisk ideal og praktisk erfaring

Hvad sker der, når menigheden lytter til en prædiken? Det er hovedfokus i en dansk empirisk undersøgelse af prædikenen, som nærværende artikel er en del af.¹ Den viser, at der er en uoverensstemmelse mellem en udbredt teologisk forståelse og den praktiske erfaring. Den udbredte teologiske forståelse af prædikenen baserer sig på en fortolkning CA artikel 5, "Om det kirkelige embede", hvori der står: "For at vi kan nå til denne tro, er der indstiftet et embede til at lære evangeliet og meddele sakramenterne. For gennem ordet og sakramenterne som midler skænkes Helligånden, der virker tro hvor, og når det behager Gud."² Det springende punkt er, hvad dette indebærer, og hvilke konsekvenser det har for forståelsen af prædikenens teologi. I en dansk evangelisk-luthersk kontekst er det typisk blevet tolket som, at Gud er agens i prædikenen. Nok farver præstens person prædikenembedet, men ikke dets virkning. For embedet er ikke båret af præstens person, men af Kristus, så menigheden i præstens forkyndelse kan høre Guds ord. Når det sker, er det ikke præstens værk, men Helligåndens. Dermed er den

logiske slutning i denne udbredte teologiske forståelse, at der skal sondres mellem præstens person og præstens funktion.³ Men spørgsmålet er, om det er så enkelt?

Resultaterne af den empiriske undersøgelse vidner imidlertid om, at forkyndelsen af evangeliet er alt andet end person-uafhængig – nærmere tværtimod. Mødet med virkeligheden sætter ideologien under pres, for resultaterne af analyserne af de kvalitative interviews med kirkegængerne kan sammenholdes af følgende konklusioner:⁴

1. Prædikanten kunne ikke adskilles fra forkyndelsen,
2. fordi forkyndelsen udfoldes som kirkegængernes subjektive meningsproduktion,
3. der var aktiveret af en dialogisk interaktion med prædikanten,
4. og denne dialogiske interaktion var situeret i kirkegængerens kontekst.

Disse resultater hænger umiddelbart dårligt sammen med den gængse forståelse af prædikenembedet, hvor der skelnes mellem præstens person og funktion. Skal den empiriske virkelighed tages alvorligt, må prædikenprak-

sissen baseres på en kommunikationsteori, der matcher den empiriske virkelighed. En sådan kommunikationsteori findes i den systemiske og socialkonstruktivistiske tænkning, der gør relationen og dermed personen – både prædikant og tilhørerne – til noget kommunikativt afgørende.⁵ Implementeres en systemisk kommunikationsteori i homiletikken, fordrer det imidlertid en udvidet forståelse af de grundlæggende præmisser, der forudsættes i prædikens teologi. Det centrale spørgsmål bliver da: *Hvordan kan den praktiske erfaring hos både kirkegængere og præster teologisk integreres i homiletikken?* Det ønsker jeg at besvare i denne artikel.⁶

Artiklen er opbygget således, at den første halvdel analyserer præsternes erfaringer med og teologiske forståelse af prædikenen. Undersøgelseskategorierne er udformet på baggrund af resultaterne af analyserne af kirkegængernes svar. Dernæst sammenholdes resultaterne med en systemisk kommunikationsteori, kaldet Coordinated Management of Meaning.⁷ Denne kommunikationsteori er valgt, fordi den ramrende beskriver de empiriske fund, hvor relationen til taleren er kommunikativt afgørende for den dialogiske meningsproduktion hos tilhøreren. Implementeringen af kommunikationsteorien hjælper til en teologisk forståelse, der kan overvinde uoverensstemmelsen mellem teologisk ideal og praktisk erfaring. Det indebærer, at evangeliet ikke er at forstå som en statisk størrelse, men som en sandhed, der hele tiden skal inkarneres på ny i tilhørers virkelighed. De teologiske perspektiver herfor trækkes op, og på den baggrund besvares spørgsmålet om, hvilke konsekvenser den empiriske fordring har for homiletikken.

Artiklens tese er, at uoverensstemmelserne mellem den empiriske erfaring og de teologiske idealer fordrer, at vi reformulerer de forudsætninger, vi bygger prædikenteologien på, og at det nødvendigvis må få konsekvenser for homiletikken. Den nordamerikanske bevægelse, *The New Homiletic*, har igennem de seneste årtier haft stigende indflydelse på en skandinavisk prædikenkontekst.⁸ Det er denne homiletiske tæknings force, at den netop søger at inddrage tilhørerne som medskabere af den hørte præ-

dikenen, i overensstemmelse med resultaterne af den empiriske undersøgelse. Homiletikkerne opstiller retoriske krav til, hvordan prædikanten med fordel kan anvende særlige kommunikative former, der tager sigte på at inddrage tilhørerne aktivt i en meningsskabende proces.⁹ Bevægelsens normative anvisninger til prædikens retoriske udformning synes derfor umiddelbart at imødekomme den empiriske virkelighed – men der er meget mere på spil. Den empiriske undersøgelse viser, at forkyndelse handler om langt mere end teologisk indhold og retorisk form.

Artiklens hypotese er, at prædikens teologiske *indhold* selvfølgelig er vigtigt, *hvad* der skal forkyndes, og selvsagt også *hvordan* det forkyndes, prædikens retoriske *form*. Men den empiriske fordring vidner om, at det er ikke nok – *interaktionen* mellem både prædikant og tekst og mellem prædikant og kirkegænger viste sig at være af altafgørende betydning for prædikenbegivenheden. Den empiriske undersøgelse viste nemlig, at der kan prædikes nok så teologisk vidende, retorisk velargumenteret, elokvent og formfuldendt, men hvis prædikanten ikke selv havde noget på hjerte, så var det ikke befordrende for kirkegængernes interaktion med prædikenen. Der mangler et krav til præsten om at være i det, vedkommende selv prædiker for at aktivere kirkegængernes interaktion med prædikenen. Dermed rettes fokus også mod prædikanten selv, hvilket som nævnt korresponderer dårligt med den udbredte teologiske forståelse af prædikenembedet, hvor der skelnes mellem præstens person og præstens funktion. Det harmonerer derimod godt med en systemisk kommunikationsteori, der forstår kommunikation som personlig interaktion.

Præsterne (2 kvindelige og 3 mandlige), var udvalgt med henblik på at tilstræbe størst mulig variation i teologi, geografi, alder, anciennitet og menigheder.¹⁰ De blev ligesom kirkegængerne interviewede enten samme dag efter gudstjenesten eller den følgende dag. Præsterne blev forinden præsenteret for projektet, og alle var positivt stemt for at medvirke. Interviewene, der varede ca. en time, blev efterfølgende transkriberet.¹¹

Prædikenen fra prædikestolens perspektiv

I dette afsnit præsenteres først mine hypoteser om præsternes forståelse af de fire konkluderende udsagn, der var resultatet af interviewene med kirkegængerne. Dernæst analyseres præsternes egen forståelse af disse fire udsagn. Afslutningsvist sammenholdes resultaterne af præsternes svar med de indledende hypoteser.

1. *Prædikanten kan ikke adskilles fra forkyndelsen:* Jeg havde forventet at finde en skillelinje mellem kirkegængernes og prædikanternes forståelse af prædikenen, hvor prædikanterne teologisk ville afvise, at deres person var vigtig for forkyndelsen, selvom deres erfaring givetvis sagde noget andet.

2. *Forkyndelsen udfoldes som kirkegængernes subjektive meningsproduktion:* Jeg havde forventet, at erfaringen havde vist præsterne, at det var tilfældet, men ikke at denne erfaring var reflekteret og implementeret i deres prædikenteologi. Derimod kunne erfaringen på et mere intuitivt plan være integreret i deres prædikenpraksis.

3. *Den subjektive meningsproduktion var aktiveret af en dialogisk interaktion med prædikanten:* Jeg havde ikke forventet at finde en eksplicit forståelse eller erfaring hos præsterne herfor, og af samme grund ville den heller ikke være implementeret i deres prædikenteologi eller praksis.

4. *Den dialogiske interaktion var situeret i kirkegængerens kontekst:* Jeg havde forventet at finde en mere intuitiv forståelse herfor, som givetvis fik konsekvenser for udformningen af prædikenen. Men jeg havde ikke forventet, at denne forståelse var implementeret i en reflekteret teologisk forståelse.

Generelt forventede jeg, at uoverensstemmelsen mellem empirisk erfaring og teologisk ideal kunne identificeres som en uoverensstemmelse mellem præster og menighed, og muligvis også som en uoverensstemmelse mellem præster, der repræsenterende forskellige teologiske positioner. Jeg baserede mine formodninger på undervisnings erfaring i homiletik på pastoralseminariet, præsternes obligatoriske efteruddannelse og undervisningen i nogle af landets stifter. Herfra er det min erfaring, at prædikenarbejdet generelt fylder meget i præsternes arbejdsliv, og at der er stor ydmyghed overfor arbejdet med evangeliet.¹² Kun sjældent har jeg

mødt en teologisk reflekteret forståelse for den betydning af prædikantens person, som afspejles i interviewene med kirkegængerne.

Det skal her nævnes, at jeg i interviewene med præsterne, som nærværende undersøgelse bygger på, ikke direkte søgte at afdække denne uoverensstemmelse mellem praktisk erfaring og teologisk ideal, da det først var analyserne af kirkegængernes svar, der blotlagde den. Så det er muligt, at præsterne havde en teologisk forståelse af nogle af de berørte emner, som ikke kom frem i interviewene, fordi præsterne ikke direkte blev spurgt derom.

Ad 1. Prædikanten kan ikke adskilles fra forkyndelsen

Kirkegængerne rettede fokus mod prædikant, og deres oplevelse af gudstjenesten og prædikenen var i høj grad afhængig af deres oplevelse af prædikantens nærvær, engagement og autenticitet – herunder også præstens personlige tro. De interviewede præster gav alle på forskellige måder udtryk for, at de også mente, at deres person havde stor betydning for menighedens prædikenoplevelse, og alle var de enige om, at deres person havde afgørende betydning for forkyndelsen. Udtryk fx således:

”Når folk melder sig ud af kirken, så er det jo ikke budskabet, de melder sig ud af, så melder de sig ud på grund af en præst. Så kan man så sige, nå men hvad så – betyder det så overhovedet noget, hvordan præsten er, fordi Gud er Gud, om alle mand var døde? [...] Men fordi Gud ikke ligesom går rundt på jorden og viser sig af og til, og fortæller os, hvordan det så hænger sammen.. jamen så er der sådan en gråzone. Og det er der, hvor vi kan komme i tvivl om – ja er der overhovedet noget, eller er der ikke noget. Og dem der så skal formidle, at der nu er noget, det afhænger så meget af det, kan man sige.” (Præst b)

Min rolle er jo at give evangeliet sprog, men også krop [...] det er ikke lige meget, hvordan du agerer som præst, [...] om der er nærvær og nerve, så de kan mærke, at du har noget på sinde.” (Præst c)¹³

Interviewene vidnede altså om, at præsterne ligesom kirkegængerne mente, at prædikantens personlige engagement, nærvær, autenticitet og egen tro ikke kunne adskilles fra forkyndelsen.

”Og selv om jeg godt ved, det skal komme udefra, så på en eller anden måde så... jamen så er det jo, hvor meget vi lægger i det også [...], altså hvor meget tror vi på det her.” (Præst b)

Præsterne tillagde altså deres egen tro afgørende betydning forkyndelsen. De udtrykte selv, at det kom til udtryk i deres kropssprog, stemmeføring og øjenkontakt, fordi det vidnede om graden af engagement og autenticitet. Én udtrykte det på denne måde:

”Det er selvfølgelig vigtigt for mig at kunne være præst på en måde, så jeg er mig selv som præst [...] at jeg ikke påtager mig en anden stemmeføring eller noget andet, bare fordi jeg tager præstekjolen på. [...] det er jo netop meningen, når man stiller sig til rådighed for noget, så gør man det ved at være sig selv.” (Præst a)

Som prædikant stiller man sig til rådighed for evangeliet, og det kan man kun gøre ved at være sig selv, mente præsten, og derfor var autenticitet forudsætning for forkyndelsen. Når præsterne talte om betydningen af deres egen person, blev det direkte eller indirekte begrundet med, at måden, evangeliet bliver formidlet på, også formidler indhold:

”De *mærker* både mit eget engagement i det, at jeg er i stand til at formidle, at det her er vildt inspirerende, og det er spændende, og det er dybt, altså det er nødvendigt i den eksistentielle kamp for at forstå livet.” (Præst e)

Præsterne gav også udtryk for, at deres egen tro influerede afgørende på menighedens oplevelse af forkyndelsen.¹⁴ Det handler om, hvorvidt prædikanten selv tror på budskabet og ”kan overgive sig til dét, der virker helt åbneligt”. Når præsterne talte om betydningen af deres tro, anvendte de på forskellige måder verbet ”at være”. De brugte udtryk som, at det er helt afgørende, ”hvor man er henne selv”; om ”man er i det, man siger” eller om ”man er inde i det rum, man prædiker i”:

”Jeg tror, folk de kan mærke det [...] De kan mærke, om man selv *er* med i det, man siger [...] at vi ikke står ved siden af og belærer eller forklarer, men du *er* selv inde i det rum, du prædiker i.” (Præst c)

Uanset præsternes teologiske ståsted forbandt de deres tro med deres eksistens, deres måde at

være i verden på, hvilket de selv mente afspejlede sig i deres prædikenpraksis. Så præsterne gav ligesom kirkegængerne udtryk for, at også deres personlige tro havde en afgørende betydning for oplevelsen af prædikenen. Så vidt synes præsterne altså at være enige med kirkegængerne om, at deres person ikke kan adskilles fra forkyndelsen. Når præsterne refererede til betydningen af deres egen person i forkyndelsen, talte de hyppigt om, at menigheden kunne *mærke*, at de var oprigtigt personligt engagerede. I argumentationen for prædikantens betydning refererede præsterne ikke til en teologisk forforståelse, men derimod til deres praktiske erfaringer fra præsteembedet – hvad de selv *mærkede*, hvad de troede menigheden *mærkede*, eller til konkrete erfaringer med respons fra menigheden.

Bemærkelsesværdigt var det imidlertid, at denne opfattelse hos præsterne ikke stod alene. Ved siden af forestillingen om præstens person som afgørende for forkyndelsen levede også en forestilling om, at det er teologisk problematisk:

”Præstens person er vigtigt – hvor gerne jeg egentlig ville, at den ikke var.” (Præst c)

På den ene side havde præsterne altså en erfaring af, at deres person som agens ikke kan adskilles fra forkyndelsen – det kunne de *mærke*. På den anden side ønskede præsterne ikke, at fokus skulle rettes mod dem, men mod evangeliet, som de udtrykte stor ydmyghed over for. Mere eller mindre eksplicit opererede præsterne altså med en opfattelse af, at *prædikantens subjektivitet stod i et modsætningsforhold til en objektiv forkyndelse af evangeliets sandhed*. Nogle af dem forholdt sig konkret til det teologiske ideal om at forkynde evangeliet purt og rent, som blev forbundet med en forestilling om objektivitet:

”...man siger det der med, at [...] man ikke må stille sig i vejen for evangeliet og for ordets forkyndelse og sådan noget. Og det er jo helt rigtigt, det skal man naturligvis ikke, man skal bevare eller gøre det hele ud fra den tro og den forvisning, at Guds ord det skal nok finde vej.” (Præst a)

En teologisk forståelse af prædikenen som Guds ord, der skal forkyndes rent og purt, forstået som en objektiv sandhed formidlet af et

forkyndende subjekt, harmonerede blot ikke med præsternes egne erfaringer:

”...jeg er godt klar over det her med, at vi skal forkynde evangeliet rent og purt. Det er nok idealet. Men virkeligheden er jo, at jeg er med som en lige så vigtig spiller på banen, som teksten er. Og derfor så er det lige dele tekst og xxx (præstens eget navn), der er på spil.” (Præst d)¹⁵

Præsten udtrykte på denne måde en holdning, der kunne spores mere eller mindre prægnant igennem interviewene med præsterne, hvor det at forkynde Guds ord rent og purt stod i et modsætningsforhold til prædikantens subjektivitet. Derved opstod en uoverensstemmelse med den praktiske erfaring, der tilkendte prædikanten en afgørende betydning for forkyndelsen, og det teologiske ideal. Det interessante ved præsternes svar var imidlertid, at skillelinjen for uoverensstemmelsen ikke som forventet gik imellem kirkegænger og prædikant. Der var heller ikke uoverensstemmelse imellem de interviewede præster, trods deres forskellige teologiske ståsteder – uoverensstemmelsen gik igennem den enkelte præst selv.¹⁶

Umiddelbart virker dette som en dikotomi mellem teologisk ideal og praktisk erfaring, der må resultere i skizofrene præster. Implicit i uoverensstemmelsen ligger som nævnt en teologisk grundantagelse om, at *evangeliet er en objektiv sandhed, der eksisterer uafhængigt af subjektet, der forstår og formidler det*. En forståelse af evangeliet som en sandhed, prædikanten har adgang til uden om sin egen subjektivitet, er imidlertid problematisk, hvis den empiriske virkelighed skal tages alvorligt.

Ad 2. Forkyndelsen udfoldes som kirkegængernes subjektive meningsproduktion

Den hørte prædiken, var ikke den på forhånd nedskrevne prædiken i præstens manuskript, det var tilhørerens egen fortolkning af det hørte i dialog med prædikantens ord. Og denne fortolkning, der var styret af, hvad der gav mening for kirkegænger, kan beskrives som en subjektiv meningsproduktion hos den enkelte, der var helt afhængig af den relationelle kontekst, hvori den blev frembragt. Den hørte prædiken blev med andre ord skabt i selve kommunikationssituationen, derfor var prædikanten

vigtig for kirkegængerne.

Præsternes svar vidnede om både en teologisk forståelse af prædikenen som forkyndelse af en objektiv sandhed, der kan overføres fra præsten til menighedens forståelseshorisont, og en praktisk erfaring af prædikenen som en subjektiv meningsproduktion hos den enkelte kirkegænger. Det indebar, at præsterne på den ene side udtrykte en teologisk forståelse af prædikenen med en implicit kommunikationsteori, der forudsatte transfermodellen:¹⁷

”...man skal jo male Kristus nu og her for menigheden, så han bliver nærværende, så de kan tage imod ham og tage ham med sig.” (Præst a)

På den anden side refererede de til deres erfaring af prædikenen som subjektiv meningsproduktionen:

”... min erfaring er jo, at de hører den (prædikenen) vildt forskelligt. Altså det er nogle gange sådan helt skræmmende, hvad de egentlig hører.” (Præst e)

Igen synes der at gå et skel mellem teologisk ideal og praktisk erfaring, og igen ikke (kun) igennem gruppen af interviewede præster, men igennem den enkelte præst selv. En og samme præst kunne give udtryk for både en forståelse af prædikenen som overførsel af evangeliets sandhed og samtidig referere til sin erfaring af prædikenen som subjektiv meningsproduktion:

”En, der sidder der næsten hver eneste søndag – og nogle gange de holdninger, han giver udtryk for, når jeg snakker med ham i anden sammenhæng, så tænker jeg: Hvad? Hører han overhovedet ikke, hvad jeg siger om søndagen (griner). Altså har det ikke påvirket ham?” (Præst e)

Senere i interviewet sagde samme præst:

”Jeg tror, de hører det, de kan bruge, og det, de hører, bliver forstået ind i deres sammenhæng.” (Præst e)

På spørgsmålet om, hvorfor der skal prædikes, svarede præster typisk med svar, der forudsatte transfermodellen – fordi 'evangeliet skal forkyndes', 'Guds ord skal lyde', 'teksten skal udlægges, men kan være svær at forstå, derfor skal den forklares i et nutidigt sprog'.¹⁸ Men på spørgsmålet om, hvordan de forestillede sig, at

menigheden hørte prædikenen, refererede de i højere grad til en erfaring af, at kirkegængerne skabte sin egen mening uafhængigt af præstens intention med prædikenen. Præsterne refererede også til samtaler, der vidnede om, at tilhøreren dannede sin egen mening ud fra den hørte prædiken:

"...alle præster har den her erfaring af, at folk kommer og siger: 'og så sagde du for øvrigt i din prædiken sådan og sådan for 3 uger siden, og det har jeg tænkt så meget over'. Og så står man og klør sig selv lidt bag ørerne, og som præst så tænker man, nåh sagde jeg det, men det er udmærket. Det tror jeg også er Helligånden, der er på arbejde." (Præst d)

På det praktiske plan var præsterne generelt opmærksomme op, at prædikenreceptionen udfoldede sig som en subjektiv meningsproduktion, men denne erfaring var ikke implementeret i deres teologiske forståelse af prædikenen. De opererede med en prædikenforståelse, hvor de både forudsatte transfermodellen:

"De har hørt det hele, ikke, ellers er det en dårlig prædikant," (Præst c)

og den subjektive meningsproduktion:

"...i en eller anden grad forholder de sig analyserende til det (de hører), og det er med til at danne deres egen forståelse af, hvad kristendom er." (Præst d)

Transfermodellen var fremherskende, når de refererede til en teologisk forståelse af evangeliet, og den subjektive meningsproduktion var fremherskende, når de refererede til deres praktiske erfaringer fra prædikenembedet.

Ad 3. Den subjektive meningsproduktion aktiveres af en dialogisk interaktion med prædikanten

Kirkegængernes subjektive meningsproduktion blev udfoldet som en dialogisk interaktion aktiveret af prædikantens udefrakommende ord, der skubbede til kirkegængernes egne tankebaner. Deres opmærksomhed hvilede på prædikanten, fordi denne var som en samtalepartner for deres indre dialog. Relationen udgjorde den kontekst, indenfor hvilken kirkegængerne skabte mening i dialog med det hørte. Dialogen blev udfoldet som associationer relateret til egen kontekst eller som en kritisk respons aktiveret af

det hørte, eller den aktiverede en kontemplativ tilstand hos kirkegængere.¹⁹ Uanset hvordan interaktionen udfoldede sig, var relationen konstituerende for dialogen, hvorfor kontakten til prædikanten og dennes attitude overfor tilhøreren var afgørende.

Præsterne gav alle udtryk for, at kontakten med menigheden var alt afgørende for modtagelsen af prædikenen. Kontakten var for kirkegængerne forudsætningen for deres dialogiske interaktion. Præsterne gav ikke direkte udtryk for, at kontakten var forudsætningen for en dialogisk interaktion, men indirekte berørte flere af præsterne spørgsmålet om kontakt og den non-verbale interaktion i prædikenen:

"Jamen så kan du ikke forvente, at du kan tænde, så det kan brænde. [...] for du kan jo ikke tænde, uden du selv brænder!"²⁰ (Præst c)

Med denne forståelse overfører prædikanten som sådan ikke noget til tilhøreren, men ordene aktiverer det, der er der i forvejen. Således kan noget nyt opstå i mødet mellem det, der høres og det, der er der i forvejen. Der er en høj grad af implicit forståelse af interaktion i dette udsagn. Denne præst opererede her med en forståelse af forkyndelsen som direkte interaktion mellem prædikant og tilhører, og selv samme præst kunne andre steder i interviewet give udtryk for en forståelse af forkyndelsen som overførsel af mening. Andre af præsterne udtrykte også indirekte en forståelse for betydningen af forkyndelsens non-verbale dimension:

"Præstens måde at tale på og måde at kigge på menigheden på, bare sådan nogle helt jordnære ting, spiller en stor rolle for, om kontakten mellem præst og menighed lykkes. Det er jeg ikke i tvivl om, og jeg vil påstå, at jeg kan mærke ret tydeligt, om kontakten er der, og når den ikke er der." (Præst a)

Flere af præsterne refererede til gode erfaringer med at prædike uden manuskript, netop fordi det var befordrende for kontakten, mente de:

"Jeg får en fornemmelse af, at de får noget af det her med sig, når der er kontakt. [...] jeg er jo meget mere i kontakt med, om det lykkedes i dag eller ikke lykkedes i dag, når jeg er uden manuskript. Fordi hvis jeg siger, det lykkedes mig at etablere den der kontakt, så har jeg en fornemmelse af, om det er gået godt, eller det

ikke er gået så godt – og kan mærke det og registrere det på folks reaktion på vej ud af kirken.” (Præst e)

Det at have kontakt, synes ønskeligt for alle præsterne og blev eksplicit koblet med en oplevelse af at 'lykkes', fordi kirkegængerne 'tog noget med sig'. Præsterne brugte udtryk som, "de skal kunne bruge det, når de går ud af døren", "det skal være dem vedkommende", og "det skal betyde noget for dem", "det skal give en mening for dem." Men kun en enkelt præst formulerede dette eksplicit som en dialogisk interaktion:

"... det er den samme bevægelse, vil jeg sige, der sker mellem teksten og forkyndelsen, som der sker mellem prædikenen og menigheden. Det er en dialog, der foregår [...] Det er en dialog altid. Hvad der foregår mellem os og det, vi læser, og det, vi hører, det er en dialog. Og den dialog skal jeg prøve på at få sat i gang. Vi tolker jo hele tiden." (Præst d)

At tage noget med sig eller at kunne bruge det, eller at det giver mening, betyder med udgangspunkt i analysen af kirkegængernes svar, at prædikanten stimulerer en indre dialog, hvor kirkegængerne selv interagerer med prædikantens ord og selve teksten.²¹ Det menigheden tog med sig, var deres egen implicite dialog aktiveret af den hørte prædiken.

Nogle af præsterne kredsede om forståelsen af prædikenreceptionen som en dialogisk interaktion. En gav udtryk for, at han gerne ville arbejde med power point, idet han mente, det ville fremme en dialogisk interaktion frem for det, han kaldte envejskommunikation. Kirkegængernes svar vidnede imidlertid om, at det, der kan opleves som envejskommunikationen fra prædikestolen, kun er den fænomenologiske oplevelse set fra prædikantens perspektiv – ikke fra kirkebænkens. For kirkegængerne var prædikenen altid oplevet på den dialogiske interaktions præmisser, hvor kirkegængerne dannede sig deres egen mening i forhold til egen kontekstuelle situation, eller stod af interaktionen, hvis prædikanten ikke selv stod bag sine ord. Det at lytte indebar med andre ord, at kirkegængerne havde mulighed for at tænke sig selv med i en implicit dialog med prædikantens ord, hvorved de havde muligheden for at tænke sig

selv et stykke længere.

Ad 4. Den dialogiske interaktion var situeret i kirkegængerens kontekst

Helt grundlæggende var den mening, kirkegængerne producerede i dialog med det hørte, altid situeret i kirkegængerens egen virkelighed. Prædikenen budskab var hverken kontekst- eller relationsløst. Tværtimod var konteksten og relationen i sig selv betydningsbærende for den mening, den enkelte kirkegænger tilskrev prædikenen – også den kontekst og relation, som den enkelte tilhører selv bar med ind i prædikenen. Menigheden kunne ikke lytte til og snakke om prædikenen uden at tænke sig selv med.

Faktuelle oplysninger kunne ganske vist overføres i prædikenen om fx samfundsforhold eller livsvilkår i tekstens samtid, men det kirkegængerne refererede til, når de blev spurgt om, hvad de havde hørt i prædikenen, var den mening, de selv skabte – og denne mening kunne ikke overføres.²² Mening opstod, når det hørte blev kontekstualiseret i tilhørerens egen verden. Den mening, kirkegængerne skabte i dialog med prædikenerne, var altid sat i relation til tilhørerens eget liv. Der var en klar tendens til, at kun det, der kunne sættes i relation til tilhørerens egen situation, blev inddraget i kirkegængerens implicite dialog, mens abstrakte og metafysiske udsagn om Gud ikke blev kommenteret eller inddraget. Konkret gav mange kirkegængere udtryk for, at de godt kunne lide, når prædikanten gav en eksistentiel udlægning af teksten, små fortællinger og anekdoter, som de kunne relatere til eller genkende fra deres egen hverdag.

Den subjektive mening blev imidlertid ikke kun aktiveret af interaktionen med prædikanten. Den var også påvirket af den fysiske kontekst, den indgik i, dvs. selve kirkerummet, den øvrige menighed, gudstjenestens liturgi, sakramenter og musikalske udtryk – herunder enkelte ord eller sætninger fra salmerne, samt hele den kontekst, selve gudstjenesten indgik i. Kirkegængernes interaktion var med andre ord situeret i krydsningspunkt mellem den konkrete prædikenbegivenhed situeret i gudstjenesteoplevelsen og den livssituation, kirkegængerens bragte med sig ind i kirken.

Præsterne gav udtryk for en erfaring af, at prædikenen hos kirkegængerne blev udfoldet som subjektiv meningsproduktion, der var situeret i kirkegængerens egen kontekst. Eksempelvis sagde en præst:

”I dag ved jeg, der sad flere dernede, hvor jeg for nylig har haft begravelser også i deres familier, og der tænker jeg, det er det, der fylder noget for dem lige i dag, og alt, hvad de hører i denne her prædiken, det relaterer sig til det. [...] Til dødsfaldet og til tankerne på den afdøde[...] fordi det er det, der for dem er vigtigt lige nu. [...] Jeg tror, de hører det, de kan bruge, og det, de hører, bliver forstået altså ind i deres sammenhæng.” (Præst e)

Forståelsen for, at det hørte altid var situeret i tilhørerens kontekst, baserede præsterne på deres erfaring, men med en enkelt undtagelse gav præsterne ikke udtryk for, at det var implementeret i deres teologiske forståelse af prædikenen. En enkelt præst havde en teologisk udlægning af, hvorfor det hørte altid er situeret i kirkegængernes kontekst:

”Det er jo et springbræt for deres egne erfaringer. Det, der i virkeligheden sker, det er jo samme proces, som der sker mellem mig og teksten – det er jo, at de så går videre med deres egne erfaringer, og så går videre og tænker videre ind i deres eget liv. Det er lige præcis det, det skal, fordi det skal inkarneres hele tiden, og det bliver jo inkarneret ind i folks egen virkelighed det her budskab.” (Præst d)

Præstens udsagn berører det afgørende spørgsmål om, hvordan evangeliet skal forstås. Denne præst forstod evangeliet som noget dynamisk, der ikke eksisterer uafhængigt af subjektet, der lytter, tolker og forstår, og derfor skal evangeliet hele tiden inkarneres på ny. Evangeliet rummer ikke et statisk budskab, det er muligt at videregive. Det skal inkarneres i tilhørerens egen virkelighed. Med denne undtagelse udtrykte præsterne ikke en teologisk forståelse af, at det hørte altid er situeret i tilhørerens kontekst. Men igen var der forskel på teologi og på praksis, for det var ikke ensbetydende med, at det ikke havde indflydelse på prædikenens udformning – blot var praksis ikke teologisk reflekteret, men baseret på erfaringen.

De af præsterne, der baserede deres praksis på

erfaringen af, at prædikenens budskab altid er situeret, søgte at italesætte det, som de formodede var kirkegængernes kontekstuelle virkelighed. Eksempelvis forudsatte fængselspræsten, at de indsattes liv havde været fyldt af nederlag og svigt, og at de i prædikenen havde brug for at høre, at Gud var med dem, så de ikke var alene. Bemærkelsesværdigt var det imidlertid, at samtlige interviewede kirkegængere i fængslet tog udgangspunkt i en følelse af at have brug for at blive et bedre menneske og ikke i en følelse af at være alene.

Det var således karakteristisk, at trods alle gode intentioner, var der ingen indikationer på, at prædikanterne kunne læse kirkegængernes kontekstuelle situation, givetvis fordi prædikant og menighed ikke delte virkelighed. Så muligheden for en forståelse hos prædikanten for tilhørerens kontekstuelle situation synes langt fra altid at være mulig, det var meget mere komplekst end som så.²³

Kompleksiteten består blandt andet i, at kirkegængerne aflæste og tillagde prædikantens velvilje overfor dem stor betydning. I præstens forsøg på at forstå den anden, mødtes kirkegængerne med lydørhed, velvilje og åbenhed, som netop var afgørende for deres interaktion med prædikenen. Så prædikanten skal selvsagt ikke opgive at læse og forstå menighedens kontekstuelle situation (det er afgørende for kontakten, relationen og kommunikationen og i sidste ende kirkegængernes subjektive meningsproduktion), men erkende, at det står ikke i prædikantens magt at forstå den anden. Derved respekteres den anden (kirkegængerens) i sin fremmedhed, samtidig med velvilligheden og åbenheden bevares.

Resultaterne sammenholdt med hypoteserne

Ad 1. Præsterne var *ikke* som forventet afvisende over for, at deres person havde afgørende betydning for forkyndelsen. Tværtimod var de enige med kirkegængerne om, at deres person ikke kunne adskilles fra forkyndelsen. Der var en klar tendens til, at de oplevede dette som teologisk problematisk, men den praktiske erfaring dominerede over det teologiske ideal. Således var præsterne altså på linje med kirkegængerne,

og uoverensstemmelsen gik igennem den enkelte præst selv.

En enkelt præst havde ansatser til en teologisk begrundelse for betydningen af prædikantens ethos, idet han sagde, at "man stiller sig til rådighed for evangeliet," og det kan man kun gøre ved "at være sig selv".²⁴ Præsten opererede med evangeliet som en levende størrelse (viva vox evangelii). At stille sig til rådighed' er en måde at interagere med teksten på. Derved pegede præsten på prædikantens interaktion med teksten som det afgørende.

Ad 2. Skellet mellem praktisk erfaring og teologisk ideal, gjorde sig også gældende i forståelse af forkyndelsen som en subjektiv meningsproduktion. Som ventet havde præsterne ganske vist erfaring med, at kirkegængerne hørte noget andet end det, de prædikede, men med undtagelse af den præst, der talte om, at evangeliet hele tiden skal inkarneres på ny i tilhørerens virkelighed, var denne erfaring ikke teologisk reflekteret og implementeret i præsternes prædikenforståelse.

Ad 3. Jeg havde ikke forventet, at præsterne havde en forståelse for, at kirkegængernes tilegnelse af prædikenen blev udfoldet som en dialogisk interaktion, der resulterede i en subjektiv meningsproduktion. Af samme grund forventede jeg heller ikke, at denne forståelse af kommunikationen ville være implementeret i prædikens teologi eller praksis. Flertallet af præster gav heller ikke udtryk for, at de forestillede sig, at prædikenen udfoldet som en dialogisk meningsproduktion aktiveret af interaktionen, men alle talte de om en forståelse af den non-verbale interaktion i prædikenen. Der var en meget stor bevidsthed om nødvendigheden af at have god kontakt med menigheden, uden at dette blev direkte kombineret med en dialogisk interaktion. Præsterne argumenterede primært ud fra deres erfaring med, hvad de kunne mærke, og ikke ud fra en reflekteret teologisk forståelse.

Nogle af præsterne havde implementeret erfaringen af, at prædikenen udfoldes som interaktion i deres praksis, hvilket ifølge dem selv kom til udtryk i manuskriptfri prædiken, god (øjen-)kontakt og et levende kropssprog, en stræben efter nærvær og autenticitet og inddragelse af hverdags erfaringer. Det betød, at

præsterne teologisk kunne operere med transfermodellen, samtidig med at de i deres prædikenpraksis forudsatte en forståelse af kommunikationen som interaktionen.

En af præsterne formulerede dog eksplicit, at hun forstod sin opgave som at "få sat gang i en dialog, fordi vi hele tiden tolker." Denne præst havde en klar forståelse for den dialogiske interaktion, som ikke kun beroede på, hvad hun kunne mærke, men som også var teologisk begrundet i en forståelse af evangeliet, som en levende størrelse. I hendes prædikenpraksis var konsekvenserne heraf, at hun prædikede uden manuskript for derved at have bedre kontakt med menigheden. På den måde kunne menigheden bedre være i dialog med hendes prædiken. Andre præster gjorde det samme, men hentede belæg herfor i deres erfaring og ikke i deres teologi.

Ad 4. Som forventet havde præsterne en erfaring af, at prædikens budskab altid er kontekstualiseret i kirkegængerens virkelighed, men dette var med en enkelt undtagelse – (evangeliet skal altid inkarneres på ny i tilhørerens virkelighed) – ikke rodfæstet i en teologisk forståelse. Som i de øvrige udsagn var præsternes erfaring tæt på kirkegængernes, men generelt var disse ikke implementeret i den teologiske forståelse af prædikenen. Nogle af præsterne havde uden en eksplicit teologisk forståelse indarbejdet erfaringen i deres prædikenpraksis.

Bemærkelsesværdigt var det også, at de prædikanter, der forsøgte at italesætte kirkegængernes kontekstuelle virkelighed, langt fra altid lykkedes, primært fordi prædikant og tilhører var situeret i forskellige virkeligheder. Så helt imod min forventning synes en egentlig forståelse hos prædikanten for tilhørerens kontekstuelle situation langt fra mulig. Det kunne således være nærliggende at konkludere, at præsterne i forkyndelsen ikke skal tage hensyn til den kontekstuelle situation, der prædikes ind i, men det er efter min mening en fejlslutning. Menighedens efterlysning af en autentisk præst fordrer, at prædikanten går i dialog med evangeliet med udgangspunkt i *sin egen* kontekstuelle situation – ikke menighedens. Men da præsten er situeret midt i menighedens kirke, er denne indirekte inddraget.

Analysen af interviewene med præsterne blotlægger, at uoverensstemmelsen mellem teologisk ideal og empirisk erfaring ikke som forventet spejlede et modsætningsforhold mellem prædikant og menighed og heller ikke eksplicit et modsætningsforhold mellem forskellige teologiske positioner. Derimod fandtes uoverensstemmelsen hos den enkelte præst selv. Interessant er det, at den samme uoverensstemmelse også var at finde hos enkelte af kirkegængerne, hvis teologi ikke harmonerede med vedkommendes erfaringer.²⁵ Der var altså i høj grad en indre uoverensstemmelse mellem praktisk erfaring og teologisk ideal hos det enkelte menneske – præst som kirkegænger.

Ifølge empirien er det altså ikke muligt at lefle for menigheden, da prædikenreception ikke kan styres af forventningen om kirkegængernes kontekstuelle situation. Receptionen i prædikenen forblev altid på den dialogiske interaktions præmisser, hvor kirkegængerne dannede deres egen mening i forhold til deres egen kontekstuelle situation. Men det var helt afgørende for kirkegængernes dialogiske interaktion, at prædikanten med udgangspunkt i sin egen kontekstuelle situation forholdt sig personligt til det, vedkommende selv prædikede. Derved er jeg tilbage ved det første udsagn, at prædikantens person ikke kan adskilles fra forkyndelsen, fordi relationen og dermed personen er kommunikativt afgørende for tilhørernes meningsproduktion. Spørgsmålet er, hvordan det forholder sig den teologiske forståelse af Gud som handlende agens i prædikenen?

Coordinated Management of Meaning – en systemisk kommunikationsteori

At uoverensstemmelsen ikke ytrer sig på et ydre plan mellem menighed og præst, men på et indre plan hos den enkelte og primært hos præsterne selv, gør den empiriske fordring til homiletikken så meget mere presserende. For det er problematisk, at der fastholdes en teologisk tale om og forståelse af prædikenen som Guds ord, hvis virkning sker uafhængigt af prædikanten, når både præster og kirkegængeres erfaring viste noget andet. Så hvordan kan den praktiske erfaring hos både kirkegængere og præster teologisk integreres i homiletikken?

En kommunikationsteori, der gør relationen og dermed personen til noget kommunikativt afgørende, og som betoner den dialogiske meningsproduktion fremfor at forudsætte, at det talte er identisk med det hørte, er oplagt at anvende i bestræbelserne på at forstå og imødekomme den empiriske fordring til homiletikken. En sådan teori findes inden for det systemiske paradigme, som netop fremhæver det som en kommunikationsteoretisk pointe, at relationen skaber den kontekst, inden for hvilken fortolkning af kommunikationen foregår.

”Alle budskaber har et indhold og en relationel betydning, således at de relationelle betydninger tilvejebringer en kontekst for indholdet.”²⁶

Socialkonstruktionisme tager udgangspunkt i tesen om, at virkeligheden er en social konstruktion, hvor især sproget og måden, vi taler sammen om verden på, er konstruerende for virkeligheden, som vi opfatter den. Selvet er formet af de relationer, det indgår i, mens viden skabes af det sprogspil, som en given gruppe benytter for at tale om noget. Hovedfokus er rettet mod sproget og de relationer, der former oplevelsen af virkelighed, viden og selvet. Det epistemologiske udgangspunkt er, at verden kun kan erfares gennem subjektet, og at mennesket altid befinder sig i en fortolkningssituation af den opfattede virkelighed. Derfor er vores forståelse af og viden om virkeligheden delvist eller helt et produkt af vores egne fortolkninger. Dette paradigme synes meget rammende at beskrive den empiriske virkelighed.

Jeg har derfor valgt en systemisk kommunikationsteori tilhørende det socialkonstruktionistiske paradigme kaldet Coordinated Management of Meaning, udviklet i midten af 1970'erne af W. Barnett Pearce (og Vernon E. Cronen) til at belyse resultaterne af det empiriske materiale.²⁷ Teorien har sit udspring i den amerikanske pragmatisme og er som sådan at forstå som en praksisteori. Den er formuleret på baggrund af empiriske studier af, hvordan mennesker kommunikerer med hinanden. Teorien baserer sig på et pragmatisk sandhedskriterium, der kæder sandheden af et vidneudsagn sam-

men med praktiske konsekvenser, hvor tolkninger og erkendelser kan betragtes som brugbare, når de fungerer i praksis.²⁸ Pearce interesser sig ikke for, om hans kommunikationsmodel er korrekt (for sandheden er for ham et dialogisk begreb), men om den er frugtbar til at anvende i praksis.²⁹

Teorien forekommer mig velegnet til at belyse resultaterne af de empiriske analyser, fordi den rammende belyser de centrale karakteristika ved kirkegængernes og præsternes empiriske opfattelse af prædikenen. Da formålet med nærværende artikel er integrationen af den praktiske erfaring i homiletikken, finder jeg også den pragmatiske tilgang velegnet.

Virkeligheden, som vi kender den, er skabt i kommunikation, skriver Pearce, og videre:

"In pointed contrast to the Enlightenment, this alternative depicts individuals as constructed in on-going process of social interaction, knowledge as the affirmation of historically and contextually-situated claims, the world – or at least our knowledge of it – as fundamentally linguistic, and things-in-themselves as outside our ken."³⁰

I modsætningen til nogle andre socialkonstruktionistiske positioner afviser Pearce i princippet ikke, at der er en virkelighed uden for vores bevidsthed, som er ukendt for os. Men i forlængelse af en kantiansk tradition fastholder han, at vi ikke har andre måder at kende vores verden på end gennem filtrene i vore sanser og vores sprog, og derfor er denne 'virkelighed' uden konturer for den menneskelige erkendelse.³¹ Barnett Pearce forekommer derfor som en adækvat kommunikationsteoretiker, der både fastholder menneskets epistemologiske udgangspunkt som et fortolkende subjekt og samtidig anerkender mysteriet.

Pearce udfolder to opfattelser af kommunikation: Den gængse, transfermodellen og socialkonstruktionsmodellen (velvidende, at der er mange flere, men disse to modeller er illustrative for forståelsen af hans teori).³² Den første, transfermodellen, skriver Pearce, "bestemmer hensigten med kommunikation som overførsel af information fra en bevidsthed til en anden eller fra et sted til et andet".³³ Ifølge Pearce bygger denne kommunikationsmodel på en an-

tagelse om, at budskaber kan overføres uden forvrængning, og at de fortolkes i overensstemmelse med det, der var hensigten med dem:

"Vi har i vores kultur været overbevist om, at god kommunikation ligger i den fuldkomne overensstemmelse mellem budskab og klare tanker, selv om det indebærer, at vi må kæmpe en stadig kamp med sprogets ufuldkommenheder."³⁴

Udgangspunktet er, at bare man lærer at kommunikere klart og tydeligt, så vil budskabet også trænge igennem. Men Pearce mener, at dette kommunikationsbegreb er problematisk:

"Set i nærværende sammenhæng har det vigtigste problem sin rod i den måde, vi opfatter individer på som adskilte fra hinanden med hver deres bevidsthedsindhold af betydninger. De fleste af os er nu af den opfattelse, at individuelle bevidstheder er mere dunkle og mindre private, end oplysningsfilosofferne mente."³⁵

Som alternativ præsenterer han en socialkonstruktionistisk kommunikationsforståelse, hvor kommunikation snarere er en måde at skabe den sociale verden på frem for en måde at tale om den på.³⁶ Sprogets formål er ikke at repræsentere virkeligheden, sproget skaber virkeligheden.³⁷ Ordene i sig selv har ikke primært en betydning, de har en *brug*, og det er udelukkende en brug i en kontekst. "Som værktøj i en værktøjskasse er ordenes betydning ubestemt, vage og flertydige, indtil de bliver brugt på konkrete måder i konkrete sammenhænge."³⁸ Sproget rummer således en ambiguitet og er flertydigt, indtil konteksten sætter rammerne for fortolkningen, og den betydning ordene tillægges.

Pearces udgangspunkt er, at kommunikation handler om at skabe mening i det hørte, men ikke bare som en passiv opfattelse af budskaber, men som en aktiv produktion af mening. Mening skabes af tilhørerens selv, og tilhørerens mening kan være ganske langt fra talerens intention. Teorien bryder dermed med den traditionelle sender-modtager-model for kommunikation (transfermodellen) og med forestillingen om, at mening kan overføres fra taler til tilhører. Ifl. Pearce skal vi nemlig ikke gøre os håb om at forstå eller at blive forstået i substantiel betydning af forståelse som spejling af

den andens forståelse.

Pearces opgør med transfermodellen er radikal, og kan vække anstød, da det umiddelbart virker som om, der ikke er megen plads til muligheden af at formidle et budskab, og forvente at det forstås af modtageren. Det kan foranledige til den (fejl-)slutning, at vi ikke behøver at gøre os kommunikative anstrengelser for at blive forstået, hvorfor fx en artikel som denne i sin yderste konsekvens ikke har betydning, da læseren alligevel ikke forstår intentionen, og en prædiken heller ikke behøver at være klart og tydeligt, da menigheden alligevel heller ikke forstår den. Denne indvending udspringer imidlertid af en opfattelse af kommunikation, hvor eneste parameteret for den vellykkede kommunikation er fuldstændig 'forståelse' mellem taler og tilhører.

Forståelse er imidlertid ikke det væsentligste, hævder Pearce, for kommunikationen kan fungere uden en fælles forståelse, og dermed gør han radikalt op med et grundlæggende paradigme i almen forståelse af kommunikation. Vigtigere end forståelse er det at skabe tilstrækkelig *mening* til at kunne *koordinere* i praksis. Som alternativ til begrebet om 'forståelse' indfører Pearce dermed et nyt kommunikationsteoretisk begreb, som han definerer som 'koordination'.

Begrebet om 'koordination' i forbindelse med kommunikation er ikke umiddelbart indlysende, men skal ses på baggrund af begrebet om den subjektive meningsproduktion. Et mere konventionelt begreb ville have været 'forståelse', skriver Pearce, en persons evne til at indse, hvad den anden har i tankerne, således at vores gensidige handlinger hænger sammen, fordi vi har den samme opfattelse af, hvad vi gør.³⁹ Men Pearce gør netop op med den forudsætning, at kommunikation grundlæggende skulle handle om enighed med eller forståelse af andre. Udgangspunktet for hans teori er, at selvom dette ikke er forkert, så er der andet, der er vigtigere, og det er altså menneskers tilsyneladende evne til at koordinere deres handlinger, selv om de ikke er enige om handlingernes betydning og end ikke forstår, hvad den anden mener.⁴⁰ Kommunikation er en dobbeltsidet proces, der handler om meningsdannelse og koordinering,

og i overensstemmelse med Pearces pragmatisk tilgang kalder han denne teori Coordinated Management of Meaning, forkortet CMM.

Der går en strøm af mening gennem sproget, og vi mennesker lever vores liv fyldt med meninger og betydninger, og en af livets udfordringer er at forvalte disse betydninger. At håndtere disse betydninger sker ikke i isolation, vi lever i netværk med andre mennesker, og bliver hele tiden nødt til at koordinere den måde, vi håndterer vores betydning med andre. Kommunikation handler derfor om den koordinerede forvaltning af mening (på engelsk 'Coordinated Management of Meaning'). CMM opererer således med to væsentlige termer i kommunikationsprocessen: betydningsdannelse – eller hvad jeg i den empiriske analyse har kaldt subjektiv meningsproduktion – og handlingskoordination.⁴¹

Begrebet om koordination kan appliceres på selve gudstjenesten. Menigheden synes i det store hele at være i stand til at koordinere sin deltagelse i gudstjenesten (også dem i menigheden, der ikke er kirkevante). Menigheden synger, rejser sig, sætter sig, beder, går til alters, knæler, man følger flokken. Koordinationen fungerer i det store hele, men der kan næppe herske tvivl om, at gudstjenestens forskellige elementer og ord tillægges meget forskellige betydninger. Hvilken betydning tillægger kirkegængerne det for eksempel, når præsten siger eller messer: "Opløft jeres hjerter til Herren, lad os prise hans navn"? Der er givetvis mange forskellige subjektive betydningsdannelser af disse ord, men menigheden er stadigvæk i stand til at koordinere deres handlinger, desuagtet de ikke har den samme forståelse.

CMM sammenholdt med resultaterne af de empiriske undersøgelser

I nærværende empiriske undersøgelse af prædiken skal begrebet om koordination ses i lyset af en forståelse af kommunikation som betydningsdannelse eller subjektiv meningsproduktion. Denne forståelse af kommunikation understøttes af både kirkegængernes oplevelse af prædikanten som en implicit dialogpartner, der aktiverede deres subjektive meningsdannelse, og præsternes erfaring af, at kirkegæn-

gerne hørte noget andet end det, de prædikede. Både kirkegængerne og præsterne gav også udtryk for en erfaring af prædikenbegivenheden som interaktion. Det er helt i overensstemmelse med det grundliggende paradigme i CMM, at kommunikation er interaktion, og at mennesker kan kommunikere og agere uden en eksakt fælles forståelse. Det indebærer, at forkyndelsen selvfølgelig også er interaktion og dermed relation- og personbåret.

Kommunikation handler grundlæggende om interaktion og ikke kun om overførsel af information fra en bevidsthed til en anden som forudsat i transfermodellen. De interagerende danner sig deres egen forståelse af den andens ytringer, og på den baggrund skaber de mening i det hørte. Så selvfølgelig kan der ikke sondres mellem prædikant og prædiken. Men den udbrede teologiske grundantagelse, der gemmer sig i den teologiske diskurs, kan bidrage til at holde liv i forestillingen om, at det *ikke* er prædikanten, der er handlende agens i prædikenen, men Gud selv, der via Helligånden gør sit ord virksomt hos tilhøreren – og derved opretholdes en bestand sondring.

Eksempelvis kan ordene i præsteløftet, (hvor præster lover at "forkynde Guds ord rent og purt" (dansk) "klart og rent" (norsk), som det "findes" (dansk) "er gitt oss" (norsk)), nære forestillingen om, at prædikanten finder eller tager imod Guds ord som en objektiv størrelse, der overføres fra Biblen til præstens bevidsthed, uden at have været igennem prædikantens subjektive meningsproduktion.⁴² Beskrevet ud fra et kommunikationsteoretisk perspektiv, der beskriver den empiriske virkelighed, kunne præsterne alternativt afgive løfte om, at de med et åbent hjerte vil *møde* teksterne, og gå i dialog med dem. Prædikenen bliver da at forstå, som den enkelte prædikants interaktion med teksterne, og kirkegængernes efterfølgende dialog hermed. Om det er eller høres som Guds ord, er den enkelte prædikant ikke herre over.

Ifølge CMM er al snak om metafysik i traditionel teologisk forstand ikke afgørende, fordi det forudsætter, at vi kan tale om virkeligheden uden om vores egen subjektivitet. Men mennesket kan ikke træde udenfor sig selv og tale om Gud som en transcendent størrelse, for vi

kan ikke stå uden for vores egen eksistens og kigge på og tale om Gud uden at tænke os selv med. Det menneske, der hævder, at det *ikke* er prædikanten, der er agens i prædikenen men Gud selv, taler allerede ud fra sin egen subjektivitet – for vi kan ikke tale om, tænke på eller pege på Gud, uden vi selv er med i den handling, hvilket empirien vidnede om. Prædikanten kunne ikke prædike uden om sin egen subjektivitet, og kirkegængerne kunne ikke lytte til og tale om prædikenen uden at tænke sig selv med, det hørte var altid situeret i kirkegængernes kontekst.⁴³

Prædikestolen er altså ikke en tilskuerplads til en evangelisk fortælling eller forestilling, som prædikanten befinder sig udenfor, og hvorfra præsten kan fortælle menigheden, hvad vedkommende har set, læst eller lært fra sin objektive position. Præsten er altid selv med i den 'forestilling' og har selv en aktiv rolle. Prædikanten kan ikke stå uden for sin egen eksistens og pege på Gud, som en transcendent størrelse, hvilket sætter præmisserne for selve Gudstænkningen. Når prædikanten ikke kan udpege Gud, som noget uden for sin egen væren, må prædikanten i stedet forudsætte Gud som en del af sin egen væren. Prædikantens opgave er således at tale ud af den erfaring af allerede at være indlejret i Gud, og forkyndelsen bliver da at dele sin erfaring af interaktionen med teksterne med menigheden.

Det er altså ikke et teologisk spørgsmål, om hvorvidt prædikant (og kirkegænger for den sags skyld) kan eller skal medtænke sin egen eksistens i sin tale om og forståelse af Gud, det er en kommunikativ *præmis* – for subjektet er altid med. Der var indirekte ansatser til en sådan forståelse i præsternes brug af være-verbet i forbindelse med talen om deres tro, deres eksistens var med i forkyndelsen. (Menigheden "kan mærke, om man selv er med i det, man siger").

Dette epistemologiske udgangspunkt har været integreret i dele af den teologiske tænkning siden Ludwig Feucherbachs religionskritik, men når talen er om prædikenens teologi, synes gamle paradigmer fra en førmoderne tænkning stadigvæk at hænge ved. Det var som om, disse paradigmer virkede som arkitekturen i de interviewede præsters tænkemåde, som strukturer,

der ledte den teologiske tænkning og argumentation. Mange af præsternes svar var som en automatpilot, der styrede den teologiske forståelse af prædikenen, også selvom deres praktiske erfaring viste noget andet.

Sprogets skabende kraft er stor, og de teologiske antagelser, vi forudsætter, er med til at forme prædikenpraksissen. Forandring og udvikling starter således med ændringer i sprog og den måde, vi taler om tingene på. Skurken er for mig at se ikke specifikt en teologisk retning eller position, men nærmere en indarbejdet teologisk sprogbrug, der bæres videre i den kirkelige og homiletiske tradition. Derfor er det vigtigt, at vi teologisk italesætter det paradigme, vi forudsætter i homiletikken.

De empiriske konsekvenser for prædikenen teologi og praksis

Hvis det teologiske udgangspunkt er en forståelse af evangeliet som en objektiv sandhed, der eksisterer uafhængigt af subjektet, der formidler, er det nærliggende at antage, at det kan formidles videre i prædikenen til en passivt lyttende menighed. Det vil indebære, at evangeliet, som det lyder i forkyndelsen, er person-uafhængigt, hvorfor det er tilstrækkeligt at koncentrere sig om prædikenen teologiske indhold. Denne forståelse har givetvis givet grobund for prædikanter, der læser deres manuskripter op for at være sikre på at få det hele med, argumenterer for det ene bibelcitater med det andet i forsøget på at forklare abstrakte teologiske begreber eller udlægge evangeliet historisk i samtidens Palæstina.

Men et budskab kan ikke overføres i forkyndelsen, det, der erfarer som sandhed, opleves som en inter-subjektiv meningsproduktion. Begrebet om evangeliets sandhed er altid underlagt fortolkningens vilkår, for subjektet er altid med. Derfor kan vi kun tale om og forstå sandhedsbegrebet som dialogisk og kontekstuel. Eller sagt på en anden måde, sandheden er noget, der sker i mødet. Al tale om en endegyldig evangelisk sandhed ville forudsætte, at den talende kunne sætte sig ud over sin egen subjektivitet (hvilket i sig selv er en blasfemisk tanke).⁴⁴ Evangeliet er ikke en objektiv og fikseret sandhed, evangeliet er altid i sin vorden og

skal derfor hele tiden inkarneres på ny.

Hvis det teologiske udgangspunkt er en forståelse af evangeliet som en dialogisk sandhed, der hele tiden skal inkarneres på ny i hver enkelts virkelighed, så forudsætter det, at eksistensen altid er tænkt med. Evangeliet er ikke noget fra gammel tid i hine dage, men er noget, der sker lige her og nu. Prædikanten kan ikke formidle det uden at tænke sig selv med, hvilket fordrer af præsten, at vedkommende tør sætte sig selv på spil og sætte ord på, hvor og hvordan vedkommende erfarer evangeliet i det levede liv. Det handler ikke om, at prædikenenens fokus er prædikanten selv, men om at prædikenen er situeret i prædikantens liv. Eller billedligt sagt skal prædikanten selvfølgelig ikke stå foran den linse, hvorigennem der forkyndes, men bagved.

Den socialkonstruktivistiske forståelse af kommunikation indebærer, at sproget ikke bruges til at transportere et budskab, der repræsenterer en virkelighed, der er derude et eller andet sted, men i stedet skaber virkeligheden, som vi oplever den.⁴⁵ Det indebærer homiletisk, at prædikenen har sin egen substantielle virkelighed. Prædikanten siger således ikke noget *om* en virkelighed, der er derude, uden prædikanten også selv er medaktør i den virkelighed. De teologiske konsekvenser er, at evangeliet ikke blot er en virkelighed, som prædikanten kan pege på, men også er en virkelighed, der bliver til i prædikenen. Prædikanten kan ikke tale om Gud, som noget, der er deroppe eller derude, uden Gud er den virkelighed, som prædikanten er indlejret i.

Det fordrer, at prædikanterne må forudsætte Gud som en del af deres egen væren og selv være i det, han eller hun prædiker. Prædikenen bliver da resultatet af præstens egen interaktion med prædikenteksterne, som kirkegængerne danner deres egen mening i dialog med. Derved er jeg tilbage ved artiklens hypotese, at den empiriske fordring vidner om, at det ikke er nok at inddrage prædikenen teologiske indhold og retoriske form, det er også nødvendigt at inddrage *interaktionen* mellem både prædikant og tekst og mellem prædikant og kirkegænger. Der kan prædikes nok så teologisk vidende, retorisk velargumenteret, elokvent og formfuldendt, men hvis prædikanten ikke selv har noget på

hjerter, er det ikke befordrende for det rum, hvor kirkegængerne interagerer med prædikenen. Dermed rettes fokus mod prædikantens interaktion med prædikanteksterne.

Det kan umiddelbart forstås som et overdrevent fokus på prædikanten og som en overbelastning af det kirkelige embede, men det er vigtigt at holde sig for øje, at det er *interaktionen*, der er det afgørende. Prædikantens rolle var som en samtalepartner, der aktiverede kirkegængernes subjektive meningsproduktion. Det afgørende var ikke prædikantens person isoleret betragtet, men derimod den interaktion, som prædikanten på den ene side faciliterede, og på den anden side ikke kunne styre eller kontrollere. Det aflaster i mine øjne prædikantens indflydelse og magt, samtidig med at prædikanten holdes fast på sit ansvar. Det var *interaktionen i krydsningsfeltet mellem prædikant, tilhører og tekst, situeret i den konkrete gudstjeneste*, der skabte den kontekst, inden for hvilken fortolkning af prædiken foregik.⁴⁶

Det er som nævnt vigtigt at italesætte de bærende paradigmer i homiletikken, for kommunikationen er med til at konstituere virkeligheden, som vi oplever den. Fortsætter vi med at tale om prædiken som Guds ord, der skal forkyndes rent og purt uafhængigt af prædikanten, vil det givetvis fortsat være en førmoderne forestilling om, at mennesket kan kommunikere udenom sin egen subjektivitet. Derfor er det vigtigt at tale om prædikantens rolle, som en samtalepartner, der med sin egen interaktion med teksterne, aktiverer kirkegængerne til at danne deres egen mening i dialog med det hørte. I denne interaktion, som prædikanten ikke er herre over, er der fuldt råderum for Helligånden. Dette råderum for interaktion kan kaldes *det tredje rum*, for at understrege at det hverken mestres af prædikanten eller kirkegængerne, men af det tredje – nemlig Helligånden.

Litteratur

- Aristoteles. *Retorik*. København: Museum Tusulanums Forlag 1996.
- Felter, Kirsten Donskov. *Mellem kald og profession*, Ph.d. afhandling, Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet 2010.
- Gaarden, Marianne. "Tendenser i nyere amerikansk homiletik 'Don't tell them – show them'." *Præsteforeningens*

- Blad*, 2007 (Årg. 97, nr. 8), s 146–154.
- Gaarden, Marianne. "Prædikenen som subjektiv meningsproduktion", *En Gudstjeneste – mange perspektiver*, red. Kirstine Helboe Johansen & Jette Bendixen Rønkilde. Frederiksberg: Forlaget Anis 2013, s III–141.
- Gaarden, Marianne & Lorensen, Marlene Ringgaard. "Listeners as Authors in Preaching", *Homiletic*, Vol 38, No 1, 2013: <http://www.homiletic.net/index.php/homiletic/article/view/3832> (Besøgt 03.10.2013).
- Kristensen, Rene. "Coordinated Management of Meaning, CMM, en socialkonstruktivistisk analysemodel i et undervisningsperspektiv." (Interview med professor Barnett Pearce), *Specialpædagogik* nr. 1/2007, Tidsskrift udgivet af Danmarks Læreforening, s 1–11.
- Kvale, Steiner. *Interview. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. Kbh: Hans Reitzels Forlag, (1. udgave 13. oplag), 1997.
- Lorensen, Marlene Ringgaard. *Preaching as a Carnavalesque Dialogue – between the 'Wholly Other' and 'Other-wise' Listeners*. Ph.d.afhandling Københavns Universitet, Det Teologiske Fakultet, 2012. (Udkommer som: *Dialogical Preaching: Bakhtin, Otherness and Homiletics*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2013).
- Pearce, W. Barnett. "Communication and social construction: Claiming our Birthright." *Socially Constructing Communication*, ed. Gloria Galanes & Wendy Leeds-Hurwitz. Cresskill. N. J.: Hampton Press 2009: http://www.pearceassociates.com/essays/research_menu.htm (Besøgt 3.10.2013).
- Pearce, W. Barnett. *Kommunikation og skabelse af sociale verdener*. Viborg: Dansk Psykologisk Forlag 2012. (1. udgave 6. oplag, original titel: *Communication and the Making of Social Worlds* 2007).
- Pearce, W. Barnett. "Doing research from the perspective of the coordinated management of meaning (CMM)." Version 2.0 July 28, 2006: http://www.pearceassociates.com/essays/research_menu.htm (Besøgt 3.10.2013).
- Pearce, W. Barnett & Pearce, Kimberly A. "Taking a Communication Perspective On Dialogue." *Dialogue: Theorizing Difference in Communication Studies*, ed. R. Anderson m.fl. Thousand Oaks, CA: Sage, 2003, s 39–56. http://www.pearceassociates.com/essays/research_menu.htm (Besøgt 3.10.2013).
- Sundberg, Carina. *Här är rymlig plats. Predikoteologier i en komplex verklighet*. Doktorafhandling Karlstad University Studies 2008.
- Thøisen, Sanne B. *Dialog undervejs. Mundtlighed, retorik og imagination i nyere amerikansk homiletik*, Ph.d. afhandling, Det Teologiske Fakultet, Aarhus Universitet 2005.

Noter

- I Undersøgelsen indgår i en Ph.d.-afhandling i samarbejde med Folkekirkens Institut for Præsteuddannelse i Danmark. Projektet søger ad empirisk vej at bidrage med viden til udformningen af en ny kommunikationsteologisk forståelse af prædiken-begivenheden. Via kvalitative interviews, gennemført efter principper udformet af Steinar Kvale, med 29 kirkegængere og 5 præster fra forskellige menigheder undersøges tilhørernes interaktion med prædikenen. Jeg har ikke tilstræbt repræsentation, men variation i interviewene, der er gennemført i en landsbykirke i Midtjylland, en kirke i et åbent statsfængsel, en stor bykirke i hovedstaden, en mindre bykirke i Nordsjælland samt en provinskirke i Nordjylland, hvorfra gudstjenesten blev radiotransmitteret, (derfor er nogle af interviewpersonerne radiolyttere). Præsten præsenterede efter prædikenen mig som forsker og som præst, og fortalte om undersøgelsen og mulig-

- heden for at deltage. De interviewede personer vidste derfor intet om projektet, inden de lyttede til prædiken. Efter gudstjenestens afslutning fik menigheden udleveret et stykke papir med følgende tre interviewspørgsmål: 1. Hvad oplevede du i gudstjenesten? 2. Hvad hørte du i prædiken? 3. Hvad gjorde prædiken ved dig? Det var muligt at krydse af, hvorvidt man ønskede at deltage i et interview af ca. en times varighed, som tog udgangspunkt i disse tre spørgsmål. Inden kirkegængerne forlod kirkerummet, havde de skriftligt besvaret spørgsmålene. Alle deltagere i undersøgelsen meldte sig frivilligt, og alle, der havde meldt sig, blev interviewet enten samme dag eller inden for de første par dage efter gudstjenesten. Interviewene er blevet transkriberet, kodet og analyseret efter inspiration af grounded theory. Det er en induktiv metode til udvikling af teori, der er funderet i empiriske data, systematisk indsamlet, kodet og analyseret.
- 2 At embedet er indstiftet af Gud, fremgår ikke af den danske oversættelse, men på tysk hedder det: "hat Gott das Predigtamt eingesezt". Kirsten Donskov Felter redogør i en fodnote i hendes Ph.d.-afhandling fra 2010, om forskellige teologiske tolkninger af, hvad denne indstiftelse indebærer: *Mellem kald og profession*, Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet, note 15, s 20-21.
 - 3 Denne argumentation har eksempelvis lydt i det danske kirkelige landskab i forbindelse med et menighedsråd, der i et stillingsopslag søgte en troende præst. Det vakte harme, da dette fokus på præstens personlige tro var imod et luthersk embedssyn. Et eksempel på en sådan argumentation kan læses i denne kronik af Kristine Garde, retsteolog og Ph.d. i Kristeligt Dagblad 5. februar 2013: <http://www.kristeligt-dagblad.dk/artikel/497149>: Kronik--Retsteolog--Krav-om-troende-praest-er-neds-melting-af-et-luthersk-embedssyn (besøgt 3.10.2013).
 - 4 Resultatet af analyserne af menighedens oplevelse af prædiken præsenteres her kun i kondenseret form. Selve analyserne kan læses i to andre artikler, som også er en del af nærværende afhandling. Den ene handler om forholdet mellem prædikanten og kirkegængerne som konteksten for kirkegængernes intersubjektive meningsproduktion: "Prædiken som subjektiv meningsproduktion" udgivet i en antologi om gudstjenesten: *En Gudstjeneste – mange perspektiver*, 2013. Frederiksberg: Forlaget Anis, s III-141. Den anden omhandler kirkegængernes dialogiske interaktion med prædiken, skrevet i samarbejde med Marlene Ringgaard Lorensen, professor i Praktisk Teologi, Københavns Universitet, og udgivet i det amerikanske tidsskrift: *Homiletic*, Vol 38, No 1, 2013: "Listeners as Authors in Preaching." <http://www.homiletic.net/index.php/homiletic/article/view/3832> (Besøgt 3.10.2013).
 - 5 Socialkonstruktionismen er en videnskabsteori videreudviklet fra konstruktivismen. Konstruktivisme er det filosofiske grundlag for store dele af human- og socialvidenskabernes. Den grundlæggende tanke er, videnskabelige ideer udvikler sig over tid og erstatter hinanden, fordi de indeholder forskellige syn på verden – såkaldte paradigmer. Et paradigme er en særlig måde at tænke på – et lukket tankesystem – der er struktureret efter bestemte metoder og et bestemt syn på verden. Pointen er, at paradigmers lukkede struktur gør, at man kun kan undersøge bestemte fænomener på en bestemt måde. Tesen er, at man ikke kan få øje på andet end netop det, man undersøger, for man har udviklet en ny metode. Der findes to parallelle udviklingslinjer i forlængelse af konstruktivismen, det er socialkonstruktivismen og socialkonstruktionismen. Det skaber en del begrebsforvirring, og mange bruger begreberne synonymt. De er begge knyttet til udviklingen af forskellige diskursanalyser, der opfatter sproget som konstituerende for virkeligheden. Det, der adskiller dem, er spørgsmålet om hvad og hvordan, der skabes gennem sproget. Jeg anvender i denne artikel socialkonstruktionismen, der har hovedfokus på sproget og de processer og relationer, der skaber virkelighed, viden og selvet.
 - 6 Det epistemologiske udgangspunkt for at rejse dette spørgsmål bygger på den antagelse, at også den teologiske diskurs er bundet til erkendelsesbetingelsernes udvikling. Det udelukker ikke, at man teologisk tænker og søger forståelse under troens fortegn (Anselms: 'fides quaerens intellectum'), men dette indebærer ikke, at den religiøse forforståelse sætter præmissen for erkendelsen. Distinktionen mellem et antropocentrisk og et teocentrisk udgangspunkt (for-forsat nemt til den tvivlsomme antagelse, at mennesket har adgang til en objektiv sandhed om Gud uden om sine egne forforståelser. Men subjektet er altid med, for at bedrive teologi er en menneskelig aktivitet, og mennesket er altid situeret, bundet til sin kontekst, underlagt sin egen personlige og teologiske agenda. Så sandheden (også åbenbaringen, om man forstår Biblen på den måde), er kun givet os på fortolkningens vilkår. Det epistemologiske udgangspunkt for den empiriske metode adskiller sig således ikke metodisk fra den teologiske diskurs. Teologiens proprium er ikke kendetegnet ved dens metode, men ved dens indhold.
 - 7 Teorien, der præsenteres senere i artiklen, er formuleret af W. Barnett Pearce og Veron Cronen.
 - 8 For en indføring i The New Homiletics betydning i en skandinavisk kontekst se Carina Sundbergs doktorafhandling: *Här är rymlig plats. Predikoteologier i en komplex verklighet*, 2008. Karlstad University Studies, Sanne B. Thøisens Ph.d. afhandling: *Dialog undervejs. Mundtlighed, retorik og imagination i nyere amerikansk homiletik*, 2005, Københavns Universitet, og Marianne Gaarden: "Tendenser i nyere amerikansk homiletik "Don't tell them – show them" i *Præsteforeningens Blad*, 2007 (Årg. 97, nr. 8), s.146-154 (Den danske præsteforenings medlemsblad).
 - 9 Som et eksempel kan nævnes den induktive kommunikationsstrategi beroende på anekdoter og fortællinger, den narrative diskurs, der appellerer til tilhørernes imagination eller en prædikenstruktur opbygget i særskilte afsnit.
 - 10 De interviewede præster var henholdsvis:
 - a) Mand på 38 år, præst i en større kirke i hovedstaden med en større kernemenighed af mennesker, der gennemsnitlig var veluddannede og vellønnede. Præsten definerede sig selv som barn af tidehverv (den dialektiske teologis udløber i en dansk kontekst), som han ifølge eget udsagt havde distanceret sig fra.
 - b) Kvinde på 44 år, præst i et åbent statsfængsel, hvor menigheden var indsatte mænd, hvoraf de færreste var kirkegængere, inden de kom i fængselet. Præsten lagde ifølge eget udsagt vægt på den sjælesørgeriske dimension i forkyndelsen.
 - c) Mand på 54 år, definerede sig selv som missionspræst i en større provins kirke i Nordjylland med et missionsk islæt, og med en forholdsvis stor kernemenighed.
 - d) Kvinde på 40 år, præst i en landsbykirke i Midtjylland med folk, der gennemsnitligt ikke var så veluddannede eller velhavende, men var en del af en fast kernemenighed også med et missionsk islæt.
 - e) Mand på 55 år, præst ved en bykirke i Nordsjælland med travle og vellønnede folk, der sjældent kom i

- kirke, primært kun ved de kirkelige handlinger.
- 11 Præsterne blev i de semistrukturerede interviews stillet følgende spørgsmål: 1) Hvorfor skal der prædikes i gudstjenesten? 2) Hvilken rolle ser du dig selv i som prædikant? 3) Hvordan forbereder du gudstjenesten og prædikenen? 4) Hvad var din intention med prædikenen? 5) Hvad tror du, menigheden har hørt af din prædiken? 6) Hvad håber du, at prædikenen har bevirket? 7) Hvordan oplevede du gudstjenesten i dag? Interviewene udfoldede sig som en samtale, hvor jeg eksplorativt spurgte ind til interessante udsagn.
 - 12 Dette understøttes af en Ph.d.-afhandling af Kirsten Donkov Felter: *Mellem kald og profession*, 2010, Københavns Universitet, Det Teologiske Fakultet, hvor der konkluderes på baggrund af kvalitative interviews med præster om deres syn på kald og profession: "Ordets forkyndelse spiller en central rolle i bestemmelsen af præsternes arbejdsopgaver. Også her synes præsterne at være i god overensstemmelse med det normative grundlag i præsteløftet, som fremhæver forpligtelsen til at "forkynde Guds ord rent og purt.", s 222.
 - 13 Kursiveringen er min fremhævelse.
 - 14 På baggrund af den danske debat om hvorvidt en menighed kan stille krav om en præsts tro, er det interessant, at præsterne alle selv tillagde deres egen tro en afgørende betydning for modtagelsen af forkyndelsen.
 - 15 I det danske præsteløfte står: "at jeg vil beflicte mig på at forkynde Guds ord rent og purt, således som det findes i de profetiske og apostoliske skrifter og i vor danske evangelisk-lutherske folkekirkens symbolske bøger". Tilsvarende hedder det i det norske præsteløfte: "at du forkynder Guds ord klart og rent, som det er gitt oss i Den hellige skrift, og som vår kirke vitner om det i sin bejænnelse".
 - 16 Også nogle få kirkegængere gav udtryk for en teologisk forståelse af prædikenen som Guds Ord, hvorfor prædikantens person var underordnet, hvilket også kolliderede med deres erfaring af, at prædikantens person ikke kunne adskilles fra forkyndelsen.
 - 17 Transfermodellen forudsætter, at kommunikation er overførsel af information fra taler til tilhører. Der redegøres senere i denne artikel i afsnittet "Coordinated Management of Meaning – en systemtisk kommunikationsteori" for transfermodellen.
 - 18 Enkelt citationstegn ' er ikke direkte citater, men kondenserede udsagn, mens direkte citater står i dobbelt citationstegn " .
 - 19 For en uddybende redegørelse af de tre dialogformer se: Homiletic, Vol 38, No 1, 2013: <http://www.homiletic.net/index.php/homiletic/article/view/3832> (Besøgt 3.10.2013).
 - 20 En radiolytter, der havde lyttet til denne prædikant, sagde: "Der kan springe en gnist." Det interessante var, at hun netop ikke oplevede, at der sprang en gnist hos den præst, der anvender ild-metaforen.
 - 21 Analysen af kirkegængernes svar vidnede om, at det var en hel polyfoni af stemmer, der blandede sig i den dialog. For en nærmere analyse heraf se igen: "Listeners as Authors in Preaching" i *Homiletic*, Vol 38, No 1, 2013.
 - 22 Den danske teolog og samedigter N.F.S.Grundtvig skelner mellem kold og varm viden. Kold viden formidles i det oplysende foredrag, og varm viden, forkyndes i prædikenen. Det er en anden måde at skelne mellem informativ og performativ diskurs.
 - 23 Lorensen har påpeget, at det er problematisk, at The New Homiletic forudsætter at prædikant og menighed deler erfaringshorisont. Nærværende empiriske undersøgelser understøtter altså Lorensens tese om, at de ikke gør. Marlene Ringgard Lorensens Ph.d.-afhandling: *Preaching as a Carnavalesque Dialogue – between the 'Wholly Other' and 'Other-wise' Listeners*, 2012, Københavns Universitet, Det Teologiske Fakultet (Udkommer som *Dialogical Preaching: Bakhtin, Otherness and Homiletics*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 2013, s 87–90).
 - 24 Ethos er tilhørernes oplevelse af en talers troværdighed, der sammen med logos og pathos er en del af de tre appelformer. Aristoteles skriver: "Overbevisning skabes gennem talerens karakter (ethos), når talen holdes på en sådan måde, at den gør talerens person troværdig. Vi stoler nemlig mere og med større beredvillighed på, hvad anstændige mennesker siger, og dette gælder generelt i alle situationer, men aldeles afgjort dér, hvor der ikke foreligger vished, men er levnet plads for tvivl." Aristoteles hævder at ethos-appellen, der konstitueres af talerens klogskab, moralsk karakter og velvilje over for tilhøreren, har en stærkere gennemslagskraft end pathos og logos-appellen. Retorik, bog A II stk. 4, og bog B I stk. 5.
 - 25 Eksempelvis var der en kirkegænger, der ikke ønskede prædikener i gudstjenesten, fordi hun altid kom til at fokusere på prædikanten i stedet for "på Guds ord", som hun rettelig mente, at hun burde.
 - 26 W. Barnett Pearce: (1. udgave 6. oplag, original titel: *Communication and the Making of Social Worlds 2007*) 2012, *Kommunikation og skabelse af sociale verdener*, s 131.
 - 27 W. Barnett Pearce (død 2011), kommunikationsteoretiker, teolog og professor i psykologi.
 - 28 I filosofien skelnes der mellem tre klassiske sandhedskriterier: korrespondens, kohærens og pragmatisk nytte. Korrespondenskriteriet beskæftiger sig med, hvorvidt et vidneudsagn stemmer overens med en objektiv opfattelse af verden. Kohærenskriteriet henviser til et udsagns konsistens og indre logik, og så det pragmatiske sandhedskriterium, der altså kæder sandheden af et vidneudsagn sammen med de praktiske konsekvenser (Kvale, 2000, s 234).
 - 29 Pearce, 2012: *Kommunikation og skabelse af sociale verdener*, s 99.
 - 30 Barnett Pearce, 2009. "Communication and social construction: Claiming our Birthright" in *Socially Constructing Communication*, ed.Gloria Galanes & Wendy Leeds-Hurwitz, s.4: http://www.pearceassociates.com/essays/research_menu.htm (Besøgt 3.10.2013).
 - 31 Interview med Pearce af Rene Kristensen, transkriberet, oversat og udgivet i *Specialpædagogik* nr. 1/2007, "Coordinated Management of Meaning. CMM, en socialkonstruktionistisk analysemodel i et undervisningsperspektiv".
 - 32 Pearce, 2012, *Kommunikation og skabelse af sociale verdener*, s 39.
 - 33 Pearce, 2012, s 39.
 - 34 Pearce, 2012, s 40.
 - 35 Pearce, 2012, s 41.
 - 36 Pearce, 2012, s 39–41.
 - 37 At sproget skaber virkeligheden, er ikke en ny tanke. Teologisk giver det konnotationer til Biblens skabelsesberetning, hvor Gud skaber med sit ord, og i en dansk kontekst, leder det tanken hen på teologen og salmedigteren Grundtvig, der skrev: "ordet skaber, hvad det nævner." 3. vers i "Vidunderligst af alt på jord" (Den Danske Salmebog 319).
 - 38 John Shotter. "Wittgenstein and Psychology: On Our "Hook-up to Reality" i, *Kommunikation og skabelse af sociale verdener*, 2012, s 109.
 - 39 Pearce, 2012, s 81.
 - 40 Pearce, 2012, s 83–85.
 - 41 Pearce, 2012, s 78.
 - 42 Mit ærinde her er ikke at reformere eller udpege præsteløftet som skurken, det er kun ment som et eksempel på

den teologiske diskurs, der kan fastholde forestillingen om en sondring mellem Gud og prædikanten som handlende agens i prædikenen.

- 43 Det udelukker ikke en immanent erfaring af transcendens, men CMM vil altid fastholde det erkendelsesteoretiske udgangspunkt i subjektet, der erfarer sin verden.
- 44 Hvis der fandtes en objektiv sandhed, prædikanten havde adgang til, hvem kunne da patentere denne 'sande' forståelse? Historien vidner netop om 2000 års teologisk slagsmål om den rette patentering.

45 Pearce, 2012, s 57.

46 Den teologiske modvilje imod at tilkende prædikanten denne aktive rolle i forkyndelsen udspringer, som Pearce fremhæver i sin kommunikationsteori, formentlig også af opfattelsen af subjektet: "Problemet har sin rod i den måde, vi opfatter individer på som adskilte fra hinanden – individuelle bevidstheder er mere dunkle og mindre private, end oplysningsfilosofferne mente." Nøgleordet er 'adskilte' i modsætning til en forståelse af individer som relationelt forbundne.

Sammendrag

Empiriske undersøgelser viser, at både menighed og præster forstår forkyndelsen som personbåret. Dette udfordrer en teologisk sondring mellem præstens person og funktion, hvor Gud forstås som prædikenens agens. I stedet foreslår jeg, at prædikantens rolle er som en samtalepartner, der via sin egen interaktion med teksten, inviterer tilhørerne til en subjektiv meningssskabende proces, som prædikanten ikke er herre over.